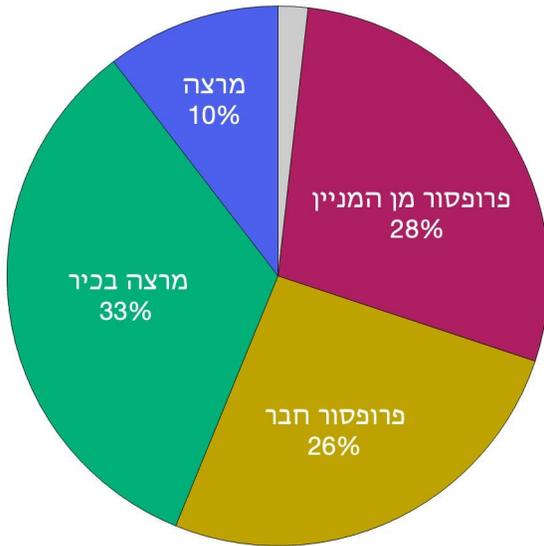

השפעתו האפשרית של המשבר הפוליטי על ההון האנושי באקדמיה מרץ 2023

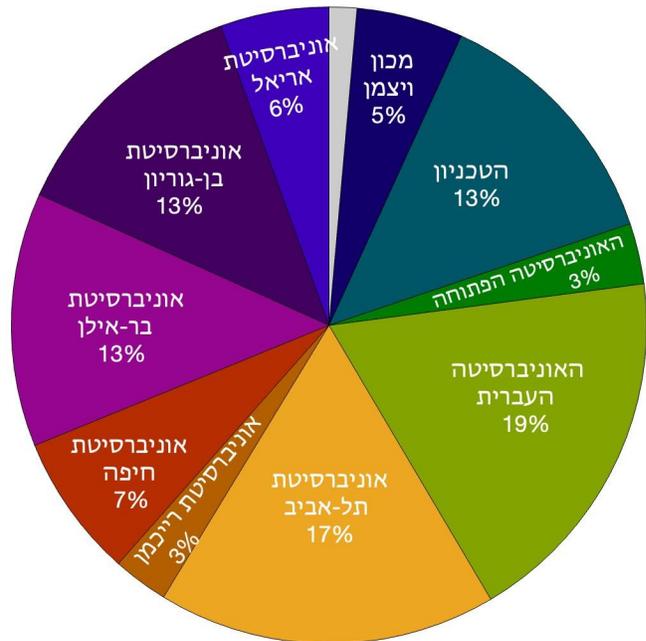
בשבועות האחרונים נשמעים קולות המזהירים מפני פגיעה בחופש האקדמי ומפני בריחת המוחות מישראל בעקבות שינויי החקיקה שמובילה הממשלה. מנגד נשמעים קולות הטוענים שמדובר באיומי סרק שאין בהם ממש. כדי לגבש תמונת מצב המבוססת על נתונים אמפיריים, האקדמיה הצעירה הישראלית ערכה בדיקה בנושא זה בקרב חברי וחברות הסגל האקדמי באוניברסיטאות בארץ. לשם כך נשלח סקר קצר לכל הרקטורים של האוניברסיטאות בישראל, והופץ דרכם ודרך הדיקנים לחברי וחברות הסגל בארץ. התשובות נאספו במשך כעשרה ימים (6-14.3.2023), והתוצאות מובאות במסמך זה.

נתונים דמוגרפיים

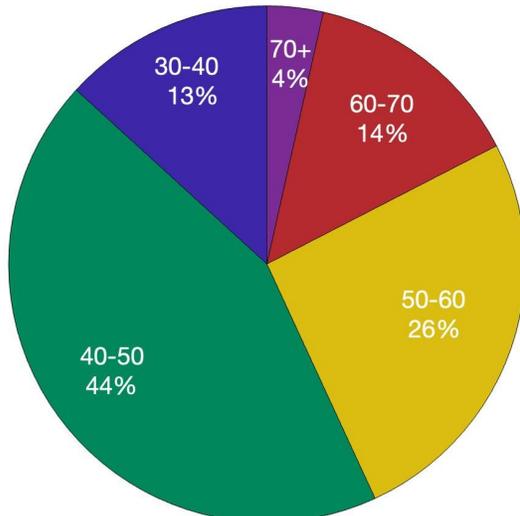
1,948 משיבים ומשיבות השתתפו בסקר, מתוכם 1,916 חברי סגל בכיר: 199 בדרגת מרצה, 641 בדרגת מרצה בכיר, 499 בדרגת פרופסור חבר, 543 בדרגת פרופסור מן המניין, ו-34 "אחר", כמו פרופסור אמריטוס (באיר, באפור). כל הנתונים מכאן ואילך מתייחסים ל-1916 המשיבים שהם חברי סגל בכיר.

המשיבים משייכים לעשר האוניברסיטאות בישראל: 362 מהאוניברסיטה העברית, 335 מאוניברסיטת תל אביב, 251 מאוניברסיטת בר-אילן, 250 מהטכניון, 248 מאוניברסיטת בן-גוריון, 140 מאוניברסיטת חיפה, 110 מאוניברסיטת אריאל, 108 ממכון ויצמן, 54 מאוניברסיטת רייכמן ו-60 מהאוניברסיטה הפתוחה, שבהן הופץ הסקר על ידי הרקטורים. באפור, תשובות שהגיעו ממוסדות אחרים.

1,199 מהמשיבים הם גברים, 647 נשים ו-60 העדיפו לא להזדהות. 250 מהמשיבים בני 30-40, 821 בני 40-50, 584 בני 50-60, 262 בגילאי 60-70 ו-67 בני 70 ומעלה.

שכנת בריחת המוחות: האם חל שינוי בעמדת חברי וחברות סגל בנוגע לנכונות לעזוב את הארץ?

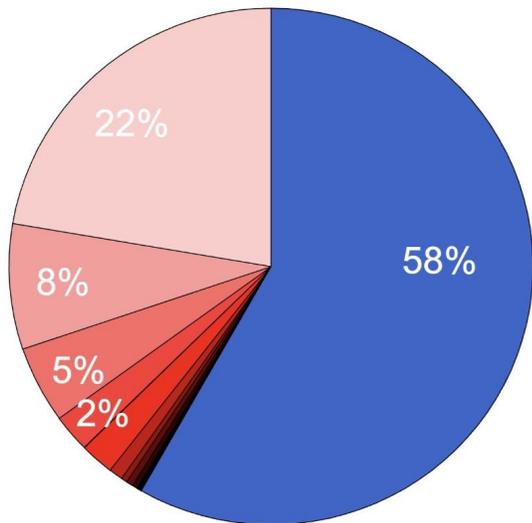
הסיכוי לעזיבת הארץ

השאלה המרכזית בסקר התייחסה לסיכוי לעזוב את הארץ. המשיבים התבקשו להעריך את סיכויי העזיבה את הארץ נוכח המצב ("מה הסיכוי שתעזבו את הארץ נוכח המצב (באחוזים) ?"). תשובות המשיבים משקפות הערכה סובייקטיבית בלבד הנכונה לרגע מילוי הסקר (השבוע שבין 6.3 ל-14.3). בנקודת הזמן הזו, 24.1% שהם 470 משיבים, ענו שאין סיכוי שיעזבו את הארץ, והשאר התפלגו כך ש-31.8% מהמשיבים העריכו שיש סיכוי של 1-30% שיעזבו את הארץ, 28.6% ענו שהסיכויים שיעזבו נעים בין 31% ל-60%, והשאר, 15.5%, ענו שיש סיכוי של יותר מ-60% שיעזבו את הארץ.

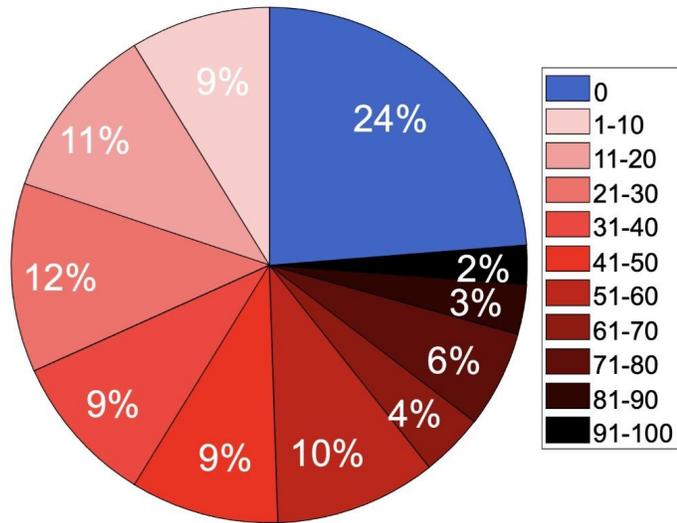
לשם השוואה, המשיבים התבקשו להעריך מה היה לפני שנה הסיכוי שיעזבו את הארץ (לו נשאלת לפני שנה על הסיכוי לעזוב את הארץ, מה היתה התשובה (באחוזים) ?). בדומה לשאלה הקודמת, גם התשובות לשאלה זו משקפות הערכה סובייקטיבית של המשיבים וכזו שניתנה בדיעבד, ומתוך התחשבות במצב הנוכחי. זו כמובן מגבלה של הסקר הנוכחי, אבל בהעדר נתונים קודמים אחרים על הנושא, היא מספקת מידע על התחושה של המשיבים לגבי השינוי בעמדתם לגבי עזיבה את הארץ.

בתשובה לשאלה זו, 58.4%, שהם 1138 משיבים, ענו שלו נשאלו לפני שנה, היו עונים שאין סיכוי שיעזבו את הארץ. 33.8% העריכו שהסיכוי לפני שנה היה בין אחוז אחד ל-30%, והשאר - 7.8% - ענו שהסיכויים היו גבוהים מ-30%:

הערכת סיכויי העזיבה לפני שנה

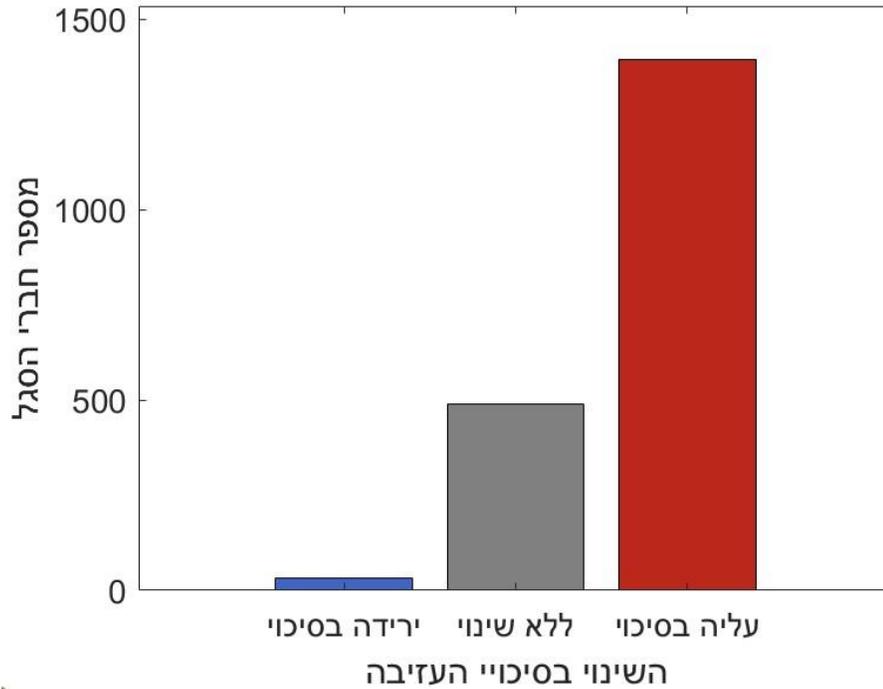

הערכת סיכויי עזיבה כיום

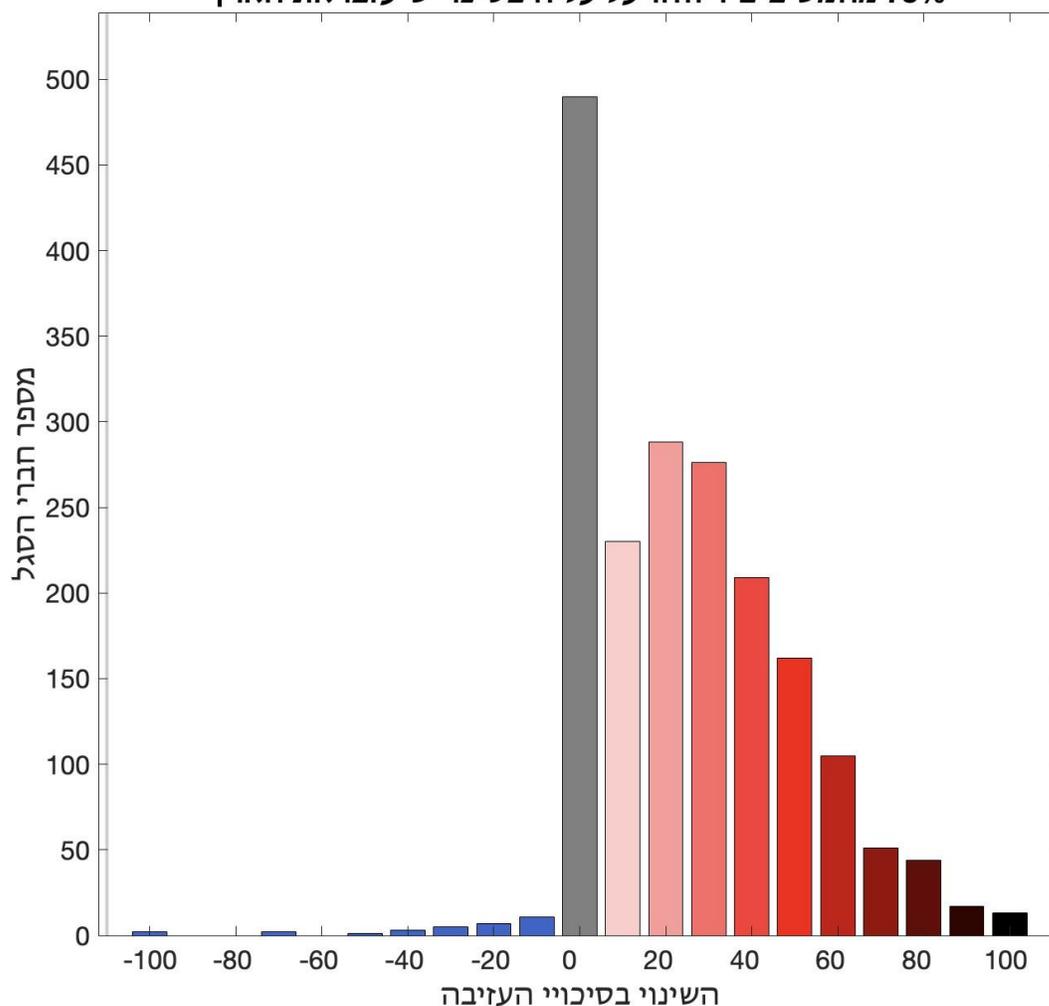
כדי להעריך את מידת השינוי האינדיווידואלי, חושב עבור כל אחד ואחת מהמשיבים עד כמה השתנתה ההערכה שלהם בין שתי התשובות. 73% מחברי הסגל דיווחו על עלייה בסיכויים שיעזבו את ישראל לעומת הסיכויים בשנה שעברה. בממוצע הם ציינו שהסיכויים שלהם לעזיבה עלו בכ-35%. 3% מחברי הסגל בלבד דיווחו על ירידה בסיכוי שיעזבו בעוד היתר (24%) דיווחו שאין שינוי.

הגרף הבא מציג את התפלגות המשיבים ביחס למידת השינוי בסיכויי העזיבה את הארץ בחלוקה לשלוש קבוצות: אלה שדיווחו על ירידה בסיכויים לעזיבה (כחול), אלה שדיווחו על עליה בסיכויים (אדום) ואלה שדיווחו על העדר שינוי (אפור).

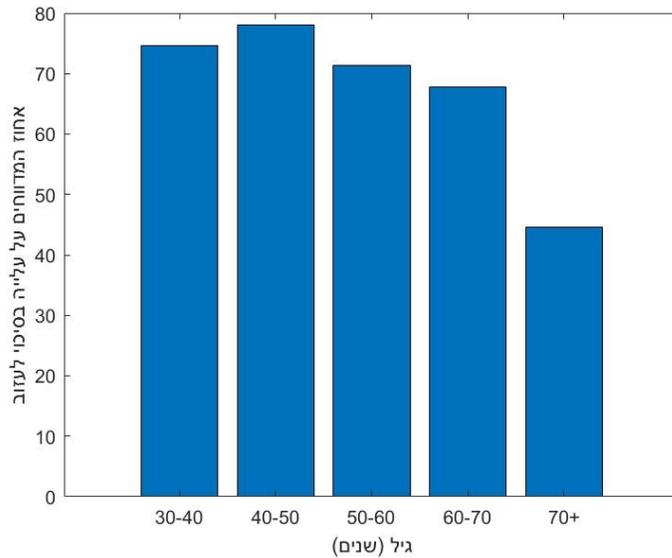
תמונה מפורטת יותר ניתן למצוא בגרף הבא, שמציג את התפלגות המשיבים ביחס למידת השינוי בסיכויי העזיבה את הארץ: בציר ה-x ניתן לראות את מידת השינוי בסיכוי לעזיבת הארץ, כאשר ערך האמצע - 0 - מייצג העדר שינוי; הערכים בצד הימני מייצגים עלייה בסיכוי לעזוב את הארץ ביחס לשנה שעברה, והערכים בצד השמאלי - ירידה בסיכוי. ציר ה-y מציין את מספר המשיבים עבור כל דרגה של שינוי. כפי שניתן לראות, 73% מהמשיבים דיווחו על עליה בסיכוי לעזוב את הארץ, ועבורם, גודל העלייה הממוצע הוא 35%.

73% מהמשיבים דיווחו על עליה בסיכויי שיעזבו את הארץ

הגורמים לשינוי בהערכת הסיכוי לעזיבת הארץ, והתפלגותה בין אוכלוסיות

מתוך חברי הסגל שדיווחו על עליה בסיכויי העזיבה, 76% דיווחו שהסיבה לעלייה היא החקיקה המשפטית בחודשים האחרונים. חוקרים צעירים (בשנות ה-30-50 לחייהם) מדווחים על עלייה בסיכויי העזיבה באחוזים גבוהים יותר (עד 78%) אבל העלייה בסיכוי לעזוב ניכרת בכל הגילים. נמצא מתאם שלילי מובהק בין הגיל הממוצע של הילדים לבין העלייה בסיכויי העזיבה. 77% מהורים לילדים קטנים (>5) דיווחו על עלייה בסיכויי העזיבה לעומת 65% בלבד מההורים לילדים גדולים (<15).

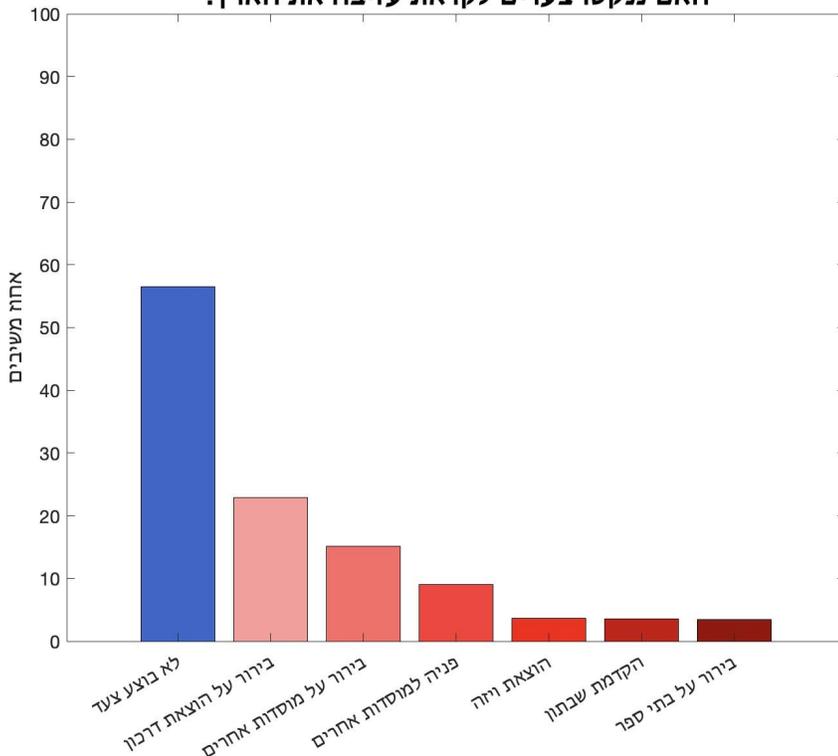
בפילוח התוצאות לפי גיל, ניתן לראות שיש עלייה בסיכויי העזיבה בכל הגילים, אבל היא בולטת יותר אצל חברי סגל צעירים יותר.

בכל המוסדות נרשם שיעור גבוה של חברי וחברות סגל שדיווחו על עלייה בסיכויי העזיבה את הארץ: ברוב האוניברסיטאות שיעור המשיבים שדיווחו על עלייה בסיכויי העזיבה את הארץ נע בין 70% ל-81%, באוניברסיטת בר-אילן הוא עומד על 62%, ובאוניברסיטת אריאל - על 39%. בין תחומי המחקר לא נרשמו הבדלים גדולים, והטווח נע בין 67% ל-78%.

צעדים קונקרטיים לקראת עזיבה

הסקר בחן גם האם חברי הסגל שהעריכו שסיכויי העזיבה שלהם עלו, כבר החלו לפעול בנושא. ראשית, שאלנו כמה מהמשיבים שוחחו על אפשרות של מעבר עם בני זוג או חברים קרובים, כאינדיקציה מעשית יותר

האם ננקטו צעדים לקראת עזיבה את הארץ?

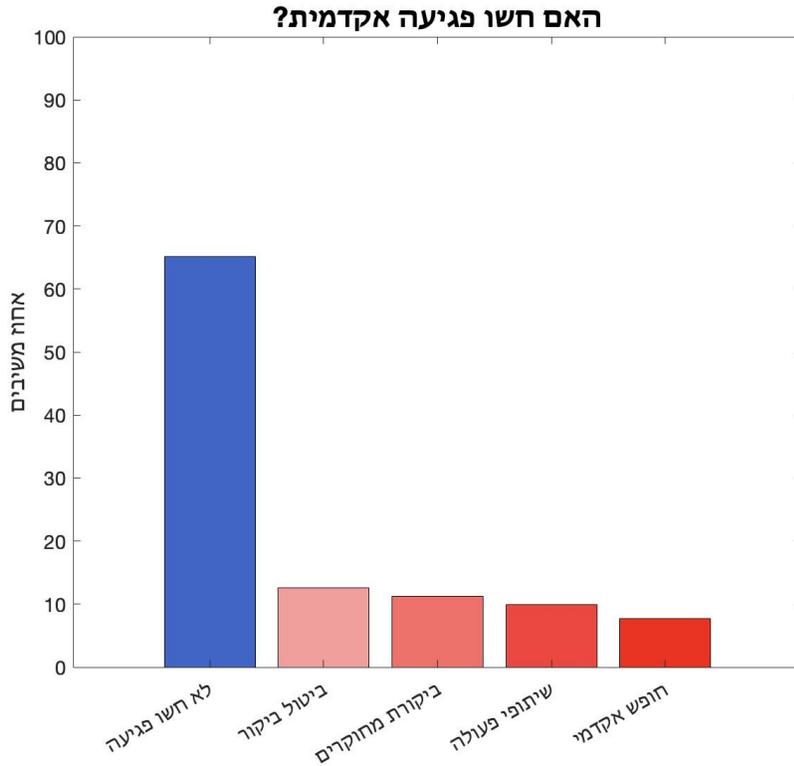

למחשבות על עזיבה. 95.7% מתוך מי שסימנו שיש סיכוי כלשהו שיעזבו את הארץ (כלומר, לא סימנו 0) ענו ששוחחו על כך עם אדם קרוב. עוד שאלנו לגבי נקיטת צעדים ממשיים לקראת מעבר. 56.5% מתוך כלל המשיבים (1,101), לא ביצעו צעד כזה. לעומתם, 22.9% מהמשיבים (446) ביררו בדבר הוצאת דרכון, 15.1% (294 משיבים) כבר ביררו בדבר מוסדות אחרים כדי לבחון אפשרות של מעבר, ו-9.1% (177 משיבים) כבר פנו אקטיבית למוסדות כאלה. 3.7% (72 משיבים) הוציאו ויזה, 3.6% (70 משיבים) הקדימו את היציאה לשבתון, ו-3.5% (69 משיבים) ביררו בדבר בתי ספר לילדים.

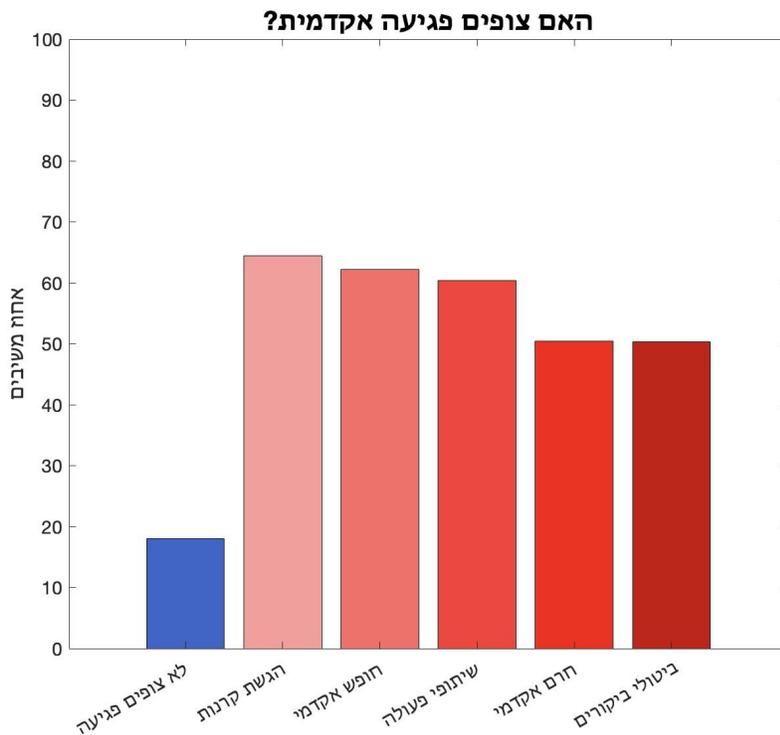
פגיעה בפעילות אקדמית

בנוסף לסיכויי העזיבה שאלנו אם חברי הסגל חשו פגיעה כלשהי בפעילות האקדמית שלהם ("בשאלה הבאה מוזכרות אפשרויות שונות של פגיעה בפעילות האקדמית. אנא צייני/ באיזה סוג של פעילויות חשת פגיעה (אם בכלל ? ").

65.1% דיווחו שלא חשו פגיעה, 12.6% דיווחו על ביטול של ביקור של עמית בארץ, 11.2% דיווחו על ביקורת מצד חוקרים עמיתים, 9.9% דיווחו על פגיעה בשיתופי פעולה בין-לאומיים ו-7.6% על פגיעה בחופש האקדמי. אחוזים קטנים יותר דיווחו גם על קושי בפרסום, על פגיעה בהגשות הצעות למענקי מחקר בין-לאומיים ועל חרם אקדמי.

עם זאת, מרבית החוקרים והחוקרות צופים פגיעה עתידית בפעילויות שלהם. 64.4% צופים פגיעה ביכולת להגיש הצעות מחקר לקרנות בין-לאומיות, 62.6% צופים פגיעה בחופש האקדמי, 60.4% צופים פגיעה בשיתופי פעולה בין-לאומיים,

50.4% צופים חרם אקדמי ו-50.3% צופים ביטולי ביקורים של קולגות מחו"ל. שיעורים נמוכים יותר דיווחו על חשש מביטול הזמנות לחו"ל, מהתנכלות בשיפוט מאמרים ומביקורת מצד עמיתים בחו"ל. 18% דיווחו שאינם צופים פגיעה בפעילות האקדמית שלהם.

סיכום

תוצאות הסקר, שהקיף 1,916 חברי וחברות סגל, מלמדות על מגמה חד-משמעית של עלייה בסיכויי העזיבה של המשיבים, על פי תחושתם (נדגיש שוב שמדובר בהערכה רטרואקטיבית של הסיכוי לפני שנה, ולא בהשוואה ישירה יותר שהיה אפשר לעשות לו הסקר היה עובר כפי שהוא לפני שנה).

על פי הסקר, שיעור גבוה מאוד מחברי הסגל שהשיבו על הסקר (73%) דיווחו על עלייה ניכרת (של 35% בממוצע) בסיכויים שיעזבו את המדינה והרוב הגדול מצהיר שהסיבה המרכזית לכך היא תהליכי החקיקה המשפטית שהחלו בחודשים האחרונים.

ממצא ראוי לציון הוא שהערכת סיכויי העזיבה גבוהה ביותר בקרב חברי וחברות הסגל הצעירים - דור העתיד של האקדמיה הישראלית.

רבים מחברי הסגל כבר ביצעו צעדים ראשוניים לקראת עזיבה בהם בירור בדבר מוסדות אחרים, צעדים להוצאת ויזה ובדיקות הקשורות הילדים. הרוב הגדול כבר שוחח עם בן או בת הזוג על האפשרות לעזוב.

רוב חברי הסגל (65%) דיווח שעד כה, לא חשו פגיעה בפעילותם האקדמית; השאר דיווחו בעיקר על ביטול ביקורים של חוקרים מחו"ל ופגיעה בשיתופי פעולה בין-לאומיים. יחד עם זאת, שיעור גבוה מאוד מהחוקרים (82%) צופים פגיעה בפעילותם האקדמית.

מחד, קשה לנתק את תוצאות הסקר מהויכוח החריף, הן באקדמיה והן מחוצה לה, המתנהל בישראל בשבועות האחרונים. אומנם ייתכן שחלק מהתשובות שקיבלנו מונעות מהרצון להשפיע על הוויכוח הזה, אך מאידך, התגובות שקיבלנו הגיעו מכל המוסדות האקדמיים בארץ ומכל תחומי המחקר, והתוצאות דומות בכולם. למשל, בכל האוניברסיטאות שיעור המשיבים שדיווחו על עלייה בסיכויי העזיבה את הארץ נע בין 62%-ל-81%, לבד מאוניברסיטת אריאל - שבה 39% מהמשיבים דיווחו על עלייה כזו. הממוצע הכללי, כאמור, הוא 73%. כך גם בתחומי המחקר, שבהם שיעור המשיבים דיווחו על עלייה נע בין 67%-ל-78%. לכן, נראה שמדובר במגמה המאפיינת את כל המוסדות ובכל התחומים.

האקדמיה הצעירה הישראלית מבקשת להדגיש את מחויבותם העמוקה של חברי וחברות הסגל בארץ לאקדמיה הישראלית ולהצלחתה. אנחנו קוראים למערכת כולה להתגייס למען הבטחת המשך המצויינות האקדמית בישראל ולהילחם בתופעת בריחת המוחות.